

СЕКЦІЯ V. УКРАЇНА І СХІД

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-530-6-36>

Зуб (Руденко) Н. М.

ORCID: 0000-0003-4789-9466

кандидат історичних наук,

молодший науковий співробітник відділу Євразійського степу

Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

ПРО ДЕЯКІ СУПЕРЕЧНОСТІ В СПІЛЬНОТІ МУСУЛЬМАН М. КИСВА (ПОЧАТОК XX СТ.)

Ключові слова: громада, іслам, мулла, мусульмани, татари.

На кінець XIX ст. мусульмани Києва вже становили юридично оформлену релігійну громаду. Факти з документів минулого переважно свідчать, що її представники найчастіше характеризуються як один з найцілісніших, добре згуртований та дружний соціум. Утім, і в цій соціально-релігійній групі все ж траплялися моменти “розколу” та окремі суперечності, що призводили до певних протистоянь у її середовищі, про що й свідчать деякі архівні джерела. Певною мірою це було викликано тим, що спільнота наповнювалася переважно татарами з різних губерній імперії, які потім прагнули до об’єднання саме за географічно-адміністративним принципом.

З осені 1897 р. в Києві функціонувала мусульманська молельня (молитовний будинок). Духовним наставником правовірних, служителем культу, тобто муллою, був Юніс Алімов. Спільнота вірян поступово зростала, її наповнювали не тільки татари з різних губерній, а й іноземні піддані – турки, перси, “бухарці” та ін. А з часом мусульманська громада навіть почала клопотатися перед владою про виділення землі для побудови мечеті.

Однак архівні джерела містять згадки і про те, що в 1902 р. в Київське губернське правління надійшло прохання від уповноважених групи татар про затвердження ще однієї посади мулли в особі Хабібুলли Донського. Прохачі писали про видачу йому дозволу на здійснення релігійних обрядів. При цьому вказували, що “молитовний будинок, який заміняє мечеть, мають на Ярославській вулиці № 29”.

Листи-звернення були викликані тим, що віряни мали на меті відділитися від мусульман з інших губерній і “створити своє окреме релігійне товариство”.

Весь період осені 1902-го – весни 1903 р. точилися розлади, що створювали негативний мікроклімат у середовищі вірян. Зокрема, до київського губернатора подавалися не лише прохання від “товариства магометан Пензенської губернії”, що підтримували згаданого Хабібুলлу Донського, а й листи зі скаргами на чинного муллу Юніса Алімова як представника “Нижньо-Новгородського товариства магометан”. Мулла Алімов також не залишався осторонь та своєю чергою писав листи до чиновників, де пояснював своє бачення ситуації та навіть висловлював прохання, щоб ті “наказали кому слід про виселення” Х. Донського з Києва.

Особливістю цієї ситуації було те, що не всі татари, вихідці з Пензенської губернії, підтримували такі дії своїх земляків. Про це свідчать листи до владних органів, де висловлювалася підтримка мулли Алімова та вказувалося, що татарська спільнота міста занадто мала для того, щоб утримувати двох релігійних служителів.

Водночас пристав Подільської поліційної дільниці міста Києва вказував у службовому звіті, що в місті “постійно проживає магометан близько 510 чоловіків і 60 жінок”. Крім того, зазначав і те, що “магометани, що проживають у м. Києві, не надто ревні з релігійного погляду і в малій кількості зазвичай відвідують свою моленную протягом року, за винятком двох великих свят...” (“у молитовному будинку № 5 по Чорному Яру”). А про жінок-мусульманок повідомляв, що вони “взагалі не допускаються і не відвідують молитовні зібрання”. А отже, на думку пристава, потреби в другому муллі мусульмани міста не мали, бо для цього “немає достатніх підстав”, а існувала лише періодична тимчасова потреба (під час великих свят) у більшому приміщенні.

За кілька років трапився ще один випадок “бурління” громади мусульман. Відомо, що в 1909 р. Ю. Алімов був призначений на нову посаду – військового мулли Київського військового округу (на той час до його складу входили Київська, Волинська, Подільська, Полтавська, Харківська, Чернігівська та Курська губернії). А отже, новим і вже другим муллою став Жіганша (Жіанша) Жаббаров (Жаббаров).

Та вже за короткий час потому група татар (трохи більше 60 осіб із загальної кількості 300–400 парафіян чоловічої статі) не виявила прихильності до “нового” мулли. А натомість звернулася з клопотанням до вищих інстанцій дозволити “старому” муллі суміщати діяльність. Тобто виконувати обов’язки згідно з новою посадою, а також і здійснювати свої звичні ритуали серед містян-татар. Спочатку такий

дозвіл від Міністерства внутрішніх справ було отримано. Тож мулли Алімову залишили і звання “цивільного” мулли за сумісництвом. Про таке вирішення питання відповідно було повідомлено Таврійське магометанське духовне правління. Втім, у відповіді ТМДП містилася заборона на звільнення від обов’язків Ж. Жаббарова (Жабарова) і призначення муллою Ю. Алімова. У поясненні до цього рішення зазначалося, що муллу можна звільнити за недостойні “вчинки проти віри”, але аж ніяк просто на вимогу якоїсь частини вірян. Крім цього, до київських чиновників з листами-проханнями зверталась і та частина вірян, що становила більшість релігійної громади і не бажала звільнення мулли Жабарова.

Тож у квітні 1911 р. був ще один офіційний лист до київського губернатора з департаменту духовних справ МВС. Остаточна резолюція, з урахуванням усіх обставин ситуації та підписана заступником міністра, вказувала: “не вбачаю підстав для звільнення Київського парафіяльного мулли Жабарова з посади, яку він обіймає, і до призначення на його місце імама-хатиба Алімова”.

Зазвичай при виникненні таких ситуацій Київське губернське правління не залишало звернення без відповіді та вдавалося до листування з представниками громади й безпосередніми учасниками суперечки. Крім того, робилося додаткове з’ясування ситуації та нагальних питань через поліцію. Остаточне рішення, звичайно, належало ТМДП.

Аналіз документів свідчить насамперед про те, що громада активно взаємодіяла з владою. Водночас слід віддати належне тому, що її громадський актив звертався до адміністративних органів та дотримувався букви закону в таких критичних ситуаціях. І, незважаючи на внутрішні суперечності, громада вірян-мусульман все ж докладала зусиль для їхнього подолання, трималася єдності та ухвалювала справедливі й раціональні рішення.